

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Ὅριζουσιν, ὡς γνῶσιν, τὴν νόησιν, πρὸς ἣν συνδέεται ἡ πεποίθησις ἐπὶ τὴν πραγματικότητα τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Ὁ ὅρος ὅθεν τῆς νοήσεως, θὰ περιλαμβάνη τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, καθ' ἃς συνδέεται αὕτη πρὸς τὰς παραστάσεις, ἐν ἀδιαφορίᾳ περὶ τοῦ ἂν ἀνταποκρίνονται αὗται πρὸς τὰ πράγματα καὶ ἂν εἰς τοὺς συνδέσμους τῶν ἐννοιῶν ἀνταποκρίνονται αἱ πραγματικαὶ τῶν ἀντικειμένων σχέσεις. Τὸ γεγονός τοῦτο, καθ' ὃ ἡ νόησις δὲν εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ συνδέηται πρὸς πραγματικόν τι τῆς γνώσεως περιεχόμενον, καθιστᾷ φανερόν, τὸ ὅτι αὕτη, εἶναι εὐρύτερα ἐκείνης καὶ μᾶλλον ἀφηρημένη· ἀλλὰ συνάμα παρέχει τὴν σφαιερὰν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι μεταγενεστέρα τῆς νοήσεως, καθότι προσηλώνει τὴν προσοχὴν ἡμῶν μόνον ἐπὶ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῶν δύο τούτων ὄρων, ἅτινα δι' ἀφηρημένης ἀναλύσεως προσποριζόμεθα, καὶ λησιμονῶμεν οὕτω τὸ γεγονός, καθ' ὃ ἀρχικῶς πᾶσα νόησις ἦτο γνῶσις, οὕτως ὥστε αὕτη νὰ εἶναι φύσει προγενεστέρα τῆς νοήσεως.

Ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς παραστάσεως νοοῦμεν ἅπαν τὸ πρὸς τὰ ἀντικείμενα ἀποβλέπον περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ἥτοι τὸσον τὰ τὴν ἐποπτεῖαν ἡμῶν ἀποτελοῦντα διὰ τῆς διατάξεώς των αἰσθητήματα, ὅσον καὶ τὰς μνημονικὰς παραστάσεις.

Καθορισθέντος λοιπὸν ἤδη τῆς ἐνεργείας τῆς νοήσεως, ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ, ὡς αὐτενεργοῦ λειτουργίας, ἥτις διὰ τῶν προϊόντων της προσαρμόζει τὴν νόησιν πρὸς τὰ ἐκάστοτε δεδομένα αὐτῇ, προφανῆς καθίσταται ὁ λόγος, δι' ὃν ἦτο ἀναπότρεπτον ἡ ἀρ-

χέγονος γνώσις, νὰ πέσῃ θῦμα τῆς πίστεως εἰς τὴν ἀποψιν, ἣν ἐμφανίζουσιν τὰ ὡς ἀπ' εὐθείας δεδομένα ἀντικείμενα τῆς ἐμπειρίας ἡμῶν. Ὅπως κατανοηθῆ πλήρως τοῦτο, δεόν νὰ ἀπομακρυνθῶμεν πρὸς στιγμήν τοῦ ζητήματος, τοῦ ἀφορῶντος τὴν ἔκδοσιν, ἣν ἔλαβε τὸ μεταγενέστερον προῖον τῆς διακρίσεως παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἥτις συνετελέσθη ὑπὸ τῆς νοήσεως ἐν προσαρμογῇ πρὸς ἄλλας παρατηρήσεις καὶ δεδομένα, ὧν τὴν ἀφετηρίαν ἀποτελοῦσι τὰ τῆς μνήμης καὶ τῆς φαντασίας φαινόμενα, καὶ μεταφερθῶμεν εἰς τοὺς ὅρους, ὑφ' οὓς εὔρηται ἡ ἀρχέγονος αὕτη γνώσις, καθὼς καὶ ἡ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου τοιαύτη. Ἐν αὐταῖς λοιπόν, τὸ ἀντικείμενον ἐκλαμβάνεται, ὡς ἔχον ἀπάσας τὰς ἰδιότητες, ἃς ἔχουσιν αἱ παραστάσεις ἡμῶν, ἐφ' ὅσον αἱ παραστάσεις αὗται παράγονται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἐνέχωσιν εὐθύς ἀμέσως τὸ τῆς πραγματικότητος γνώρισμα. Αἱ παραστάσεις παράγονται κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ συνυπάρχωσι πάντοτε μὲ τὸ ἀντικείμενον αὐτῶν, οὕτως ὥστε, ἐφ' ὅσον ἡ νόησις ἔχει δεδομένον προσαρμογῆς μόνον τὸ ἐμπειρικὸν τοῦτο συγκρότημα, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῆς συνυπάρξεως ταύτης, καθίσταται ἀδύνατος πᾶσα διάκρισις ἀντικειμένου καὶ παραστάσεως αὐτῆς· ὁπότε ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἡ γνώσις θὰ ἔχη τὴν ἔκδοσιν τὴν καθορισομένην ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν δεδομένων τῆς ἀμέσου ἐμπειρίας, καὶ καθ' ἣν δὲν ἔχει εἰσέτι γνωσθῆ ἡ ἔννοια ἀντικειμένου τινὸς δεδομένου εἰς τὸ ὑποκείμενον, ἀλλὰ τοῦτο ἀποτελεῖ ἐν πραγματικὸν περιεχόμενον τῆς γνώσεως, κεκτημένον ἀπάσας τὰς ἐν ταῖς παραστάσεσιν περιεχομένας ἰδιότητας. Ἡ περίοδος αὕτη, καθ' ἣν ἡ ἀνύποπτος νόησις ἡμῶν, ἔχει ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν αὐτῆς καὶ λειτουργεῖ μὲ δεδομένα προσαρμογῆς λαμβανόμενα μόνον, ἀπὸ τὴν οὐδεμίαν λαβὴν πρὸς τοιαύτην διάκρισιν παρέχουσαν ἀμεσον ἡμῶν ἐμπειρίαν, εἶναι περίοδος ἐνότητος τῆς νοήσεως καὶ τῆς ὑπάρξεως· τὸ δὲ ὑποκείμενον κατ' αὐτὴν ἀνήκει ἐντελῶς εἰς τ' ἀντικείμενα τῶν παραστάσεων, αἵτινες ὡς ἐκ τούτου λαμβάνουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος.

Ἡ βφαλερὰ δὲ αὕτη πίστις τῆς ἀρχεγόνου γνώσεως περὶ τῆς πραγματικότητος τῶν παραστάσεων ἡμῶν, ἐπόμενον ἦτο νὰ συσσωρεύσῃ ἀντιφάσεις εἰς τὰς διαφόρους τῆς γνώσεως ἐνεργείας, ἀφοῦ ἐν αὐτῇ

ἄλλα ἀντ' ἄλλων ἐξελαμβάνοντο. Βαθμηδὸν ὅμως, συνετελέσθη ἡ διάκρισις αὕτη τῆς παραστάσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἀφοῦ ἐτέθησαν σταθερότερον ὡς δεδομένα τῆς νοητικῆς προσαρμογῆς, τὰ φαινόμενα τῆς μνήμης καὶ τῆς φαντασίας, διὰ μέσου τῶν ὁποίων διεμορφώθη ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς νοήσεως, μακρὰν τῆς ἀπλοϊκῆς ἐκείνης ἀρχικῆς γνώσεως καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν, ὅτι αὕτη εἶναι μία λειτουργία, ἐν ἣ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑφίστανται αὐτὰ ταῦτα τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ μόνον προϊόντα αὐτῆς τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως, οὕτως ὥστε σύμπαν τὸ ἐμπειρικὸν περιεχόμενον νὰ θεωρηθῆ ὡς ψυχικῆς προελεύσεως καὶ παράγωγον τοῦ ὑποκειμένου.

Καὶ ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ βεβαίως γνώσει εἶχον παρατηρηθῆ τὰ φαινόμενα ταῦτα τῆς μνήμης καὶ τῆς φαντασίας, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἐν αὐτῇ κυριαρχούσης πίστεως ἐπὶ τὸ ἄμεσον τῆς κατοχῆς τοῦ ἀντικειμένου, ἐθεωρεῖτο ἡ μνήμη, ὡς μία ἐναποθήκευσις εἰκόνων πανομοιοτύπων πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα· ὡς τρόπος δέ, καθ' ὃν ἀπέκτα ἡ νόησις τὰς ἐν λόγῳ εἰκόνας, ἐθεωρεῖτο ἡ ἀπόσπασις αὐτῶν ἐκ τῶν ἀντικειμένων καὶ ἡ εἴσοδος αὐτῶν εἰς τὸ ὑποκείμενον· κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην δὲ συνέβαινε τοῦτο, δυνάμει συμφυρισμοῦ τινος θεμελιωδῶν ἰδιοτήτων, αἵτινες ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κόσμῳ καὶ ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ὀργάνοις συνάδουσι πρὸς ἀλλήλας. Γνωστὸν δὲ τυγχάνει τὸ γνωστικὸν πόρισμα τῆς περιόδου ἐκείνης, καθ' ὃ ὁ κόσμος ἐθεωρεῖτο, ὡς ἀποτελούμενος ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων τῆς γῆς τοῦ ὕδατος τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ πυρός.

Οἱ κύριοι ἐργάται τῆς πνευματικῆς κινήσεως κατὰ τὴν περίοδον, ἐν ἣ συνετελέσθη ἡ διάκρισις παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, εἶναι οἱ Ἀγγλοὶ φιλόσοφοι Λώκιος, Οὔμ καὶ Μπέρκλεϋ· ὁ συστηματικώτερον ὅμως διατυπώσας τὰ τῆς περιόδου ταύτης, εἶναι ὁ περικλεῆς Γερμανὸς φιλόσοφος Κάντιος, ὅστις, ὡς λέγεται, ἐν ἀρχῇ παρέμενε εἰς τὰς ἀπόψεις τῆς πατροπαραδότου φιλοσοφίας καὶ τὸν ἀφύπνισαν, αἱ ὑποβληθεῖσαι αὐτῷ ἀπορίαι τοῦ φιλοσόφου Οὔμ.

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ πρὸς τὴν φύσιν τῆς γενομένης μεταβολῆς προσαρμογὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι πλήρης· καθόσον διάφορος εἶναι ἡ ὀριμότης τῶν ἀντιλήψεων τῶν ἀνθρώπων διαφόρων ἐποχῶν ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμάτων, λαμβανομένου ὑπ' ἄψιν τοῦ

πολυσχιδουῖς τῶν ἀπόψεων, αἵτινες χαρακτηρίζουσι τὰ ἐν λόγῳ θέματα· οὕτως ὥστε θὰ πρέπη νὰ εἶναι τις ἀφελής καὶ νὰ κρίνη μὲ τὴν μωρίαν τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων λογικῆς, διὰ νὰ νὰ ἀπορῆ καὶ ἐπικρίνη, τὸ διατί δὲν ἐδόθη εὐθύς ἀμέσως μία λύσις, ἣν ἤδη ἐκ τῶν ὑστέρων ἔχομεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἦν μετὰ τόσον Χρόνον, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως ἀπεκτήσαμεν· δέον δὲ νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ὅτι δὲν ἀποκλείεται καὶ ὁ ῥόλος τῆς τυχαίας ὕλης παρατηρήσεως καὶ ἐκτιμήσεως πολλάκις διαφόρων ἀπόψεων καὶ παραγόντων τοῦ θέματος. Λέγω δὲ ταῦτα ἐν σχέσει μὲ τὸν δριμὺν ἔλεγχον, ὃν εἶδον νὰ ἐξασκῆται ὑπὸ τινων, ἐν σχέσει μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ Κάντ, ὡσεὶ νὰ ἦτο ποτε δυνατόν, εἰς ἄνθρωπος ὅσονδήποτε μεγαλοφυῆς καὶ ἂν ἦ, νὰ ἐξέλθῃ, ὡς ἐκ θαύματος, τῶν ἀτελειῶν καὶ τῶν προλήψεων τῆς ἰδίας του γενεᾶς, ἐπιτελῶν οὕτω, τὸ ἔργον ὀλοκλήρου σειρᾶς τοιούτων καὶ ἀνακαλύπτων ὡς ἀπ' εὐθείας τὰ πάντα.

Ἐν τῇ περιόδῳ λοιπὸν ταύτῃ ἡ διάκρισις ἀντικειμένου καὶ παραστάσεως, ἔλαβε τὴν ἔκδοσιν τοῦ πλήρους ἀποχωρισμοῦ τῆς παραστάσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, διὰ μιᾶς μεταβολῆς αὐτῶν εἰς δύο ἀνεξαρτήτους ὕλης ὄντοτητος, οὕτως ὥστε ἡ μὲν παράστασις νὰ θεωρῆται, ὡς εὐρισκομένη ἐντὸς ἡμῶν, τὸ δὲ ἀντικείμενον, ὅπερ πάντως ἐθεωρεῖτο ὡς αἰτία τῆς παραστάσεώς του, κατὰ φυσικὸν λόγον νὰ θεωρῆται ὑφιστάμενον εἰς τὸν ἐξωτερικὸν πραγματικὸν κόσμον. Ἐπόμενον ὅμως ἦτο, ἡ ἀρχικὴ αὕτη διάκρισις νὰ λάβῃ τὴν ἐν λόγῳ ἔκδοσιν, καθόσον τὸ ὑποκείμενον εἰς τὸ ὅποιον ἀπεδώθησαν ἐξ ὀλοκλήρου αἱ ἐνέργειαι αὗται, ἀντεπροσωπεύετο εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπὸ τῆς παραστάσεως τοῦ ἰδίου ἡμῶν σώματος, οὕτως ὥστε πᾶσα ἐνέργεια τοῦ ὑποκειμένου νὰ θεωρηθῇ, ὡς συντελουμένη καὶ ἐντὸς ἡμῶν, κατὰ τὴν τοπικὴν ἔννοιαν. Τὸ μοιραῖον τοῦ σφάλματος τούτου καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι διῆπε τοῦτο καὶ τὰ τῆς ἐπιστήμης, κατὰ τὰς ἐρεῦνας τῶν φυσιολογικῶν βάσεων τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως. Θεωροῦσι δηλαδὴ ἐν τῇ φυσιολογίᾳ, ὅτι ἡ διὰ τοῦ πειραματισμοῦ ἀπολύτως ἐπιβληθεῖσα ἀρχὴ τοῦ ἐντοπισμοῦ τῶν διαφόρων διανοητικῶν λειτουργιῶν, εἰς τοὺς ποικίλους τομεῖς τοῦ ἐγκεφαλικοῦ φλοιοῦ, δέον νὰ λαμβάνῃ καὶ τοπικὴν ἔκδοσιν· ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀπολύτως αὕτη βεβαιουμένη ἀπόρροια καὶ ἐξάρτησις τῶν

νοητικῶν ἐνεργειῶν ἐκ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ φλοιοῦ, δέον νὰ συνοδεύηται μὲ τὴν ἔννοιαν, ὅτι τὸ καθόλου ἡμῶν παραστατικὸν περιεχόμενον σχηματίζεται καὶ εὔρηται ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ κατὰ τὴν τοπικὴν ἔννοιαν. Ἐὰν δὲν παρατηρήθῃ, ὅτι ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ τοῦ ἐγκεφάλου ἡμῶν, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν παράστασιν αὐτοῦ, ἥτις εἶναι καὶ αὕτη μία παράστασις ἐν χώρῳ μεταξὺ ὄλων τῶν ἄλλων καὶ ὧν ἡ συνολικὴ διάταξις μᾶς δίδει τὴν τοῦ ὄλου Χώρου ἔννοιαν. Τὸ νὰ θέλῃ ὅθεν τις νὰ περιλάβῃ εἰς τὸ χωρικὸν τμήμα τῆς παραστάσεως τοῦ ἐγκεφάλου, τὸν ὄλον Χῶρον, μόνον ὡς ἔργον παρακρούσεως δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ. Ἡ σχέσις λοιπὸν αὕτη εἶναι καθαρῶς λειτουργικῆς σημασίας καὶ ἀπηλλαγμένη τοπικῆς τοιαύτης.

Ὡς εἶπομεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον, ὁ αὐτενεργὸς τρόπος τῆς λειτουργίας τοῦ νοητικοῦ κέντρου κατὰ τὴν διάταξιν τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν, συνοψίζεται εἰς τὴν μεταμόρφωσιν, πρῶτον τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐρεθισμοῦ τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος, εἰς μίαν συνυπάρχουσαν μετ' αὐτῆς φωτεινὴν ἀπόστασιν, καταλήγουσαν εἰς ἓν χρωματισμένον σημεῖον καὶ ὕστερον τὰ διαρκῶς διδόμενα ταῦτα χρωματισμένα σημεῖα, ἐν προσαρμογῇ πρὸς τὴν αἴσθησιν τῶν μυικῶν κινήσεων, διατάσσει αὐτενεργῶς ἢ νόησις εἰς τὰς διαφόρους παραστάσεις. Συνέπεια τοῦ τρόπου τούτου τῆς παραγωγῆς τῶν παραστάσεων εἶναι, ἡ συνύπαρξις παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου αὐτῆς. Μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων παραστάσεων σχηματίζεται καὶ ἡ τοῦ ἰδίου ἡμῶν σώματος, ἥτις, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς, εἶναι μία παράστασις ἀντικειμένου μεταξὺ ἄλλων τοιούτων εὔρισκομένων.

Ἐὰν πρὸς τὴν παράστασιν ταύτην συνδέεται ἀρρήκτως, τὸ ἐνιαῖον ἐκεῖνο συγκρότημα τῆς συνειδήσεως τοῦ ἰδίου ἡμῶν ἐγώ, καθόσον διαμορφοῦται ἐκ τῶν εἰδικῶν ἐκείνων ἐπαισθησεων τοῦ ἰδίου ἡμῶν σώματος, δυνάμει τῆς αὐτενεργοῦ αὐτῶν διατάξεως, εἰς τὸ ἐνιαῖον τοῦτο συγκρότημα τοῦ ἐγώ, κατὰ προσαρμογὴν πρὸς τὴν παράστασιν ταύτην τοῦ σώματος ἡμῶν.

Ὅταν ὅθεν μεταχειριζώμεθα τὴν ἔκφρασιν, ὅτι τὸ παραστατικὸν περιεχόμενον ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον, ἢ ὅτι ἡ ἀρχέγονος γνῶσις ἀπέδιδε στοιχεῖα ὑποκειμενικῆς προελεύσεως εἰς τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα, δὲν δικαιούμεθα νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ παραστατι-

κὸς κόσμος ἀπορρέει ἐξ ἡμῶν, ὡς ὑποκειμένων· καθόσον τὸ αὐτενεργῶς λειτουργοῦν νοητικὸν ἡμῶν κέντρον, ἄρχεται παράγον πρῶτον, κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθήσεων, τὸ ἀντικειμενικὸν αὐτοῦ περιεχόμενον, ὑστερώτερον δὲ καὶ αὐτὸ τὸ συνειδητὸν συγκρότημα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἴδιον ἡμῶν ἐγώ. Οὕτω δὲν πορίσεται ἀνάγκη νὰ λαμβάνωμεν συνείδησιν τοῦ ἀντικειμενικοῦ περιεχομένου τῆς νοήσεως, ὡς ὑποκείμενα, ἐφόσον τοῦτο δίδεται ἀπ' εὐθείας ὡς τοιοῦτον.

Εἰς τὴν αὐτενέργειαν ὅθεν τοῦ ἀπροσώπως ὅλως λειτουργοῦντος νοητικοῦ κέντρου θὰ ἀποδοθῆ ἡ ψυχολογικὴ ἐνέργεια τῆς παραγωγῆς τοῦ ἀντικειμενικοῦ περιεχομένου εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅπως καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐδραζομένη τοιαύτη τῆς τοῦ συγκροτήματος τοῦ ὑποκειμένου· ὅποτε ὑπὸ τὰ νέα ταῦτα δεδομένα, ἡ ἐξακολουθητικὴ αὐτενεργὸς παραγωγή τοῦ νοητικοῦ κέντρου, λαμβάνει νέαν ὅλως χροιάν, περιβαλλομένη μὲ τὴν ἀποψιν τῆς ὑποκειμενικῆς ἐνεργείας πρὸς ἓν ἀντικειμενικὸν περιβάλλον, ὅπερ ἐν ταῦτῳ δίδεται ἀμέσως εἰς τὸ ὑποκείμενον ἡμῶν. Ἡ ἐν τῇ ἐξελίξει ὅθεν τῆς νοητικῆς παραγωγῆς συντελουμένη διάκρισις παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου αὐτῆς, οὐδόλως δικαιούται νὰ ἐκληφθῆ κατὰ τὴν ἔννοιαν, ὅτι ἡ παράστασις εἶναι παράγον τοῦ ὑποκειμένου καὶ δὴ νὰ θεωρῆται αὕτη ὡς ἐντὸς τοῦ ὑποκειμένου εὐρισκομένη κατὰ τὴν τοπικὴν ἔννοιαν, καθόσον τοῦτο μόνον ἐκ τῆς πλήρους ἀναστροφῆς τῆς φυσικῆς σειρᾶς τῶν πραγμάτων δύναται νὰ προέρχεται.

Τὸ σφάλμα λοιπόν, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἡ διάκρισις παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου αὐτῆς, ἔλαβε τὴν ἐκδοχὴν τοῦ ἀποχωρισμοῦ αὐτῶν, ἐγκείται εἰς τὸ ὅτι αὐταὶ ἀπεδόθησαν εἰς τὸ ὑποκείμενον, ὅπερ ἀντεπροσωπεύετο εἰς τὴν ἀντίληψίν των ὑπὸ τῆς παραστάσεως τοῦ ἴδιου ἡμῶν σώματος καὶ συνεπῶς αἱ παραστάσεις ἐθεωρήθησαν, ὡς ἐντὸς ἡμῶν εὐρισκόμεναι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον, ὅπερ ἐθεωρεῖτο, ὡς αἰτία μὲν αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι φυσικὰ εὐρίσκεται εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Ἡ διάστασις αὕτη προφανῶς καθιστᾷ ἀδύνατον πᾶσαν γνωστικὴν ἀπόπειραν, ἅτε στειρεύουσα αὐτὴν τὴν πηγὴν πάσης γνώσεως, καὶ ἥτις ἐγκείται ἀκριβῶς εἰς τὴν δεδομένην συνύπαρξιν παραστάσεως

καὶ ἀντικειμένου. Ταύτης καταλυομένης, οὐδείς τρόπος πλέον ὑφίσταται, ὅπως εὔρη δεδομένα διὰ τὴν προσαρμοστικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν ἢ νόησις ἡμῶν καὶ παραγάγη προϊόντα γνωστικῆς ἀξίας.

Εὐνόητον ὅμως τυγχάνει, ὅτι ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ τῆς σχέσεως τῆς παραστάσεως καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, εἶναι τὸ αὐτό, ὡς νὰ ὁμιλῶμεν περὶ τῆς σχέσεως τοῦ καθόλου Χώρου καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· ἀφοῦ διὰ τοῦ ὅρου τοῦ Χώρου δὲν ὑποδηλοῦται ἄλλο, εἰμὴ καθολικὴ διάταξις τῶν αἰσθημάτων μας, ἧς ἀναποτρέπτως μέρος θὰ εἶναι κάθε παράστασις. Βεβαίως προκειμένου περὶ τῆς ἀρχεγόνου ποιοτικῆς γνώσεως, ὅπου αἱ παραστάσεις ἐθεωροῦντο, ὡς πανομοιότυπα αὐτοῦ τοῦ πραγματικοῦ καὶ ὁ ὅρος τοῦ Χώρου ὑπενόει μίαν ἀντίστοιχον πραγματικότητα καὶ ὡς τοιαύτη ἐθεωρεῖτο ὁ κενὸς Χῶρος· ἀλλὰ ἀπὸ τῆς στιγμῆς, ὅπου δικαίως παρετηρήθη, ὅτι σύμπαν τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως εἶναι προῖον καὶ μόνον τῆς εἰδικῆς μεταμορφωτικῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως, ἀναστρέφονται οἱ ὅροι καὶ ἀντὶ νὰ θεωρῶμεν, ὅτι τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα εὔρηται ἐν Χώρῳ, θὰ ζητῶμεν τὴν σχέσιν τοῦ Χώρου πλέον, ὑπὸ τὴν νέαν σημασίαν του, ὡς διατάξεως τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν, πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ αὕτη εἶναι ἡ συνύπαρξις τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων.

Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς καθόλου μεταβολῆς, ἣτις ἐπῆλθεν εἰς τὴν γνῶσιν ἐκ τῆς καταλύσεως τῆς ποιοτικῆς γνώσεως, θὰ παραθέσωμεν τὰ λεγόμενα τοῦ Βοῦντ περὶ τῆς ἀρχεγόνου καὶ ἐξειλιγμένης γνώσεως, ὅπως διὰ τῆς παραβολῆς τῶν γνωμῶν ἐπιχυθῆι περισσότερον εἰς τὸ ζήτημα φῶς. «Ἡ γνῶσις ἐν ἀρχῇ τῆς γενέσεως αὐτῆς ἀδυνατεῖ νὰ διακρίνη τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἀντικειμένου, λαμβάνει ὅμως ἐξελισσομένη τὸν τύπον ἐσκεμμένης γνώσεως, δυναμένης νὰ κατανοῇ τὴν μεταξὺ τῆς παραστάσεως καὶ τοῦ ἐν τῇ παραστάσει ἀντικειμένου ὑφισταμένην διαφορὰν. Ἐπάνοδός τις εἰς τὴν πρωτόγονον βαθμίδα τῆς γνώσεως εἶναι ἀδύνατος.

Ἐν τούτοις ἐν τῇ δεδικαιολογημένῃ αὐτῆς πεποιθήσει, περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν πρωτόγονον βαθμίδα ταύτην πλανᾶται ἡ συνήθης φιλοσοφία, μὴ λαμβάνουσα ποσῶς ὑπ' ὄψιν τὸ παρελθόν. Αὕτη θεωρεῖ ὡς ἀρχέγονον τὴν ἤδη ἐξειλιγμένην αὐτῆς ἀφρητορίαν δυσχυριζομένη, ὅτι οὐδεμία ὑπῆρξε ποτε πλήρης ἐνάτης

τῆς νοήσεως πρὸς τὸ εἶναι, ἀντὶ τὰ λαμβάνη πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι ἡ ἐνότης αὕτη ἦτο μὲν ἀρχικῶς δεδομένη, ἀλλ' ὅτι διὰ τὴν προηγμένην νόησιν ἀπωλέσθη ἐξ ὁλοκλήρου. Τὸ πρῶτον σφάλμα, ὅπερ προκύπτει ἐκ τῆς ἀφηρημένης ταύτης διακρίσεως τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ τῆς παραστάσεως, ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ ἄντικείμενον καὶ ἡ παράστασις μεταβάλλονται εἰς δύο ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους ὄντοτητας, αἵτινες κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀντιτάσσονται πρὸς ἀλλήλας, ὥστε τὸ ἀντικείμενον νὰ δύναται νὰ ὑπάρχη, ἀνεξαρτήτως τῆς παραστάσεως καὶ ἡ παράστασις ἀνεξαρτήτως τοῦ πρὸς ὃ ἀπευθύνεται ἀντικειμένου. Τὸ σφάλμα τοῦτο αἴρεται, ἅμα ὡς κατανοηθῆ, ὅτι ἡ προμνημονευθεῖσα φιλοσοφικὴ αὕτη ἀντίληψις τῶν πραγμάτων παρήχθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χωρισμοῦ τῶν διαφόρων χαρακτηριστικῶν στοιχείων, ἅπερ ἀρχικῶς ἐμπεριέχονται εἰς τὸ ἐνιαῖον ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως. Διότι ἡ νόησις δύναται πάντοτε νὰ προβαίνη εἰς ἀφηρημένας ἀναλύσεις. Αἱ ἀναλύσεις ὅμως ἀποδεικνύουσι τὴν μεταξύ τῶν ἀντικειμένων ἐνυπάρχουσαν διαφορὰν τότε μόνον, ὅταν εἶναι κεχωρισμένα ἢ τοῦλάχιστον δύνανται νὰ χωρισθῶσιν ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐποπτείᾳ. Πλήν τοῦτο δὲν συμβαίνει ἐν τῇ παρούσῃ περιπτώσει. Τὸ ἀντικείμενον οὐδέποτε χωρίζεται ἀπὸ τῆς παραστάσεως, οὐδὲ ἡ παράστασις τοῦ ἀντικειμένου. Δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἀντικείμενα, ὧν δὲν ἀντιλαμβανόμεθα κατὰ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἀντικείμενα, ἅτινα δὲν γίνονται ἀντιληπτὰ παρ' οὐδεμιᾶς συνειδήσεως. Ἄλλ' ἐν τῇ προϋποθέσει τῆς ὑπάρξεως τοιούτων ἀντικειμένων προσδίδομεν εἰς αὐτά, οἷον ἐκ τῶν προτέρων ιδιότητος παρεμφερεῖς, πρὸς τὰς τῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων. Ἐπίσης οὐδέποτε δυνάμεθα νὰ ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τίνος παραστάσεως τὴν ιδιότητα αὐτῆς ὡς ἀντικειμένου. Βεβαίως δύναται αὕτη νὰ μὴ ἀναφέρηται ἀμέσως εἰς παρὸν τι ἀντικείμενον, ἢ μᾶλλον δύναται νὰ ὑπάρχη ἐν ἐκάστη παραστάσει ἢ σκέψις, ὅτι τὸ ἐν αὐτῇ περιεχόμενον ἀντικείμενον δὲν εἶναι παρὸν. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἔγκειται ἡ διαφορὰ μεταξύ τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀντιλήψεως αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ ὑπαρξίς τῶν ἀντικειμένων στηρίζεται ἐπὶ τῶν παραστάσεων, αὐτως

ὥστε μόνον διὰ λογικῆς ἀφαιρέσεως νὰ δυνάμεθα ν' ἀποσπῶμεν ἀπὸ τούτων τ' ἀντικείμενα».

Ἄλλὰ ἡ ἀρχικὴ διάκρισις τῆς παραστάσεως ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου δὲν ἐγένετο ἐπὶ τῆ βάσει ἀρηρημένης τινὸς ἀναλύσεως, ὡς λέγει ὁ Βούντ, ἀλλὰ κατόπιν ἀναγνωρίσεως τῆς αὐταπάτης, καθ' ἣν ἐθεώρουν τὸ ἀντικείμενον ἔχον, ὡς ἀκριβῶς ἡμεῖς ἔχομεν ἐν τῇ ἐποπτεία συνείδησιν τούτου, ἀποδίδοντες οὕτω, εἰς τὴν ὕλην τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν, ὑπόστασιν ἀντικειμενικὴν. Ὡς ἀφηρημένη ἀνάλυσις δύνανται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἐνέργεια ἐκείνη, διὰ μέσου τῆς ὁποίας διακρίνονται παράγοντες, ἀπὸ κοινοῦ εὕρισκόμενοι ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐποπτεία ἡμῶν· καὶ ὄντως, ἀποδεικνύουσι τὴν μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων ὑφισταμένην διαφυρὰν, αἱ ἀναλύσεις αὗται, τότε μόνον, ὅταν ταῦτα δύνανται νὰ χωρισθῶσιν ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐποπτεία. Δὲν δύνανται ὅμως, νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τοιαύτη καὶ ἡ ἐνέργεια ἐκείνη, δι' ἧς διακρίνονται δύο παράγοντες, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἷς, εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ διάταξις τῶν αἰσθημάτων μας, ὅπως ἀποτελῇ αὕτη τὴν ἐποπτείαν ἡμῶν, ὁ δὲ ἕτερος εἶναι ὁ πραγματικὸς κόσμος, ὅστις, ὡς τοιοῦτος, εἶναι τι διάφορον τῶν προϊόντων τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως ἡμῶν. Ἐὰν δὲ ἡ ἐκδοσις τῆς διακρίσεως ταύτης ἔλαβεν ἐν ἀρχῇ, τὴν πεπλανημένην ἐκδοχὴν τῆς τοπικῆς διακρίσεως ἀντικειμένου καὶ παραστάσεως, τοῦτο, ὡς εἶπομεν, προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι, ὅταν κατ' ἀρχὴν ἀνεγνωρίσθη ὁ παραστατικὸς κόσμος, ὡς παράγωγος τῆς νοήσεως ἡμῶν, ἐθεωρήθη κακῶς ὡς εὕρισκόμενος καὶ ἐντὸς ἡμῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν πραγματικὸν κόσμον. Αἱ τοπικαὶ ἀπόψεις, προκειμένου περὶ τῶν σχέσεων παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, δὲν ἔχουσι καμμίαν θέσιν, ἀφοῦ ἐξ ὁλοκλήρου ἀνήκουσιν, εἰς τὴν μίαν ὑπόστασιν ἐκ τῶν δύο, περὶ τῶν σχέσεων τῶν ὁποίων ὁμιλοῦμεν. Ὅταν λέγωμεν σχέσις παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, εἶναι τὸ αὐτό, ὡς νὰ λέγωμεν, σχέσις τῆς χωρικῶς διατεταγμένης ὕλης τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν, πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον καὶ ἡ σχέσις αὕτη εἶναι ἡ συνύπαρξις αὐτῶν.

Ὅθεν δεόν νὰ ἐθισθῶμεν εἰς τὴν ἀντίληψιν ταύτην, τοῦ ὅτι ἡ παράστασις καὶ τὸ ἀντικείμενον εἶναι δύο ὄντοτες συνυπάρχουσαι καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ὅτι αὗται προέρχονται ἐξ ἀναλύσεως τοῦ ἐνὸς ἀντικει-

μένου τῆς παραστάσεως ἡμῶν· καθόσον ἡ ἔκφρασις αὕτη τοῦ ἐνὸς ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως, ἐνέχει τοπικὸν χαρακτῆρα, ὅτε ἐξαρτῶσα τὴν ἔκφρασιν περὶ τοῦ ἀν αἰ ὄντοῦ αὗται εἶναι δύο ἐκ τοῦ τοπικοῦ μόνον αὐτῶν ἀποχωρισμοῦ· ἀλλὰ ὁ τοπικὸς ἀποχωρισμὸς δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ἀπαραίτητος, διὰ νὰ διακριθῶσι δύο ὑποστάσεις, εἰμὴ μόνον ἐν τῇ ἐποπτεία, οὐχὶ ὅμως καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ, ἐνθα ὁ εἷς τῶν παραγόντων εἶναι αὕτη αὕτη ἡ ἐποπτεία, ὁ δ' ἕτερος εἶναι ὁ φύσει διάφορος αὐτῆς πραγματικὸς κόσμος. Ἡ ἔκφρασις λοιπὸν αὕτη, τοῦ ἐνὸς ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως, ἀποτελεῖ μὲν ἀπὸ τινος ἀπόψεως πρόοδον ἀπέναντι τῆς παλαιότερας τοιαύτης τοῦ παντελοῦς διαποχωρισμοῦ παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, ἀλλ' ἐν ταύτῳ ἀπὸ ἄλλης καὶ μειονεκτεῖ ταύτης, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ εἶναι αὕτη ἡ ὀριστικὴ ἐπὶ τοῦ θέματος γνώμη· ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ ἔκφρασις τῆς συνυπάρξεως παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, πλὴν τοῦ ὅτι σαφῶς ὑπενθυμίζει τὸ διάφορον τῆς ὑποστάσεως καὶ προελεύσεως τῶν δύο τούτων παραγόντων, ἀποβάλλει, κατὰ τὸ ἐνόν, καὶ τὴν συμμετοχὴν τῶν Χωρικῶν ἀπόψεων εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦτον, ὡς ὑπενθυμίζουσα, ὅτι ἡ ὑποχρεωτικὴ λόγῳ τῆς φύσεως τῆς λειτουργίας τῆς νοήσεως κατανόησις πάσης σχεσεως διὰ μέσου τῶν Χωρικῶν τοιούτων, ἐν τῷ προκειμένῳ δὲν ἔχει θέσιν, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς περιπτώσεως τοῦ νὰ ζητῶνται αἱ σχέσεις δύο ὑποστάσεων, ὧν ἡ μὲν μία εἶναι ὁ πραγματικὸς κόσμος, ἡ δ' ἕτέρα τὰ φαινόμενα ἐνεργείας τῆς ὅλως εἰδικῆς συνομοταξίας τοιούτων, ὅπως εἶναι τὰ φαινόμενα τῆς διανοήσεως ἡμῶν.

Δὲν δύναται ὅθεν, νὰ ἀποτελέσῃ ἀπόλυτόν τι μέτρον ὁ Χῶρος, δι' οὗ νὰ θέλωμεν νὰ κανονίσωμεν τὰς σχέσεις αὐτοῦ τούτου τοῦ Χώρου ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἀφ' ἑτέρου, ἀφοῦ τοῦτο θ' ἀπετέλει μίαν ἐπανάπτωσιν εἰς τὴν ἤδη καταλυθεῖσαν ποιοτικὴν γνῶσιν, ἐν ἣ, ὡς δι' αὐθαιρέτου διπλασιασμοῦ, ἐπίστευον εἰς τὸ ὅτι αἱ παραστάσεις ἡμῶν ὑποδηλοῦσι καὶ πανομοιότυπον πραγματικότητα.

Ὁ Βοῦντ λέγει: «Ἡ γνώμη, ὅτι τὸ ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως παύει κατ' ἀναγκαίαν συνάρτησιν, ἅμα ὡς νοηθῆ ὡς παραστάσεις, νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ ἀντικείμενον, εἶναι ἀπλῶς συμπέρα-

σμα τοῦ ἡμαρτημένου ἰσχυρισμοῦ τῶν φιλοσόφων ἐκείνων, οἵτινες θεωροῦσι τὴν παράστασιν καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς ὡς δύο ἀρχικῶς ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων πραγματικότητας, ἐξ ὧν ἡ μία ἐπιδραῖ ἐκ τῶν ὑστέρων ἐπὶ τῆς ἄλλης, ἐνῶ ὄντως αὐταὶ διακρίνονται τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοήσει.» Ἄλλὰ εἰς τὰ λεγόμενα ταῦτα τοῦ Βούντ, ἡ ἔννοια τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, ἣν ἐπιρρίπτει εἰς τοὺς φιλοσόφους ἐκείνους, ἔχει τὴν τοπικὴν ἔννοιαν τῆς διακρίσεως, κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἐκείνην ἐκδοσιν τοῦ ἀποχωρισμοῦ παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου. Καὶ ταύτης ὅμως καταλυθείσης, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως ὅτι οὐδέποτε παράστασις καὶ ἀντικείμενον ἀποχωρίζονται, ἀλλὰ πάντοτε συννυπάρχουσιν ἀποτελοῦσαι τὸ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐν ἀντικείμενον τῆς ἐμπειρίας, τοῦθ' ὕπερ εἶναι καὶ ἡ αἰτία τοῦ ὅτι ἡ ἀρχικὴ γνῶσις ἦτο ποιοτικῆς ἐκδόσεως, δὲν αἴρεται ἡ ἀνεξαρτησία τῆς παραστάσεως ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς φύσεως τῆς ὑποστάσεως τῶν δύο αὐτῶν παραγόντων, οὕτως ὥστε ὄντως τὸ ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως οὐδέποτε νὰ δύναται διὰ μέσου τῆς παραστάσεως νὰ γνωσθῇ πῶς ἔχει αὐτὸ καθ' αὐτό. Ἄπαξ ἐγένετο ἀποδεκτὴ ἡ ἀρχή, καθ' ἣν σύμπαν τὸ περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως εἶναι καὶ προῖον αὐτῆς ταύτης τῆς νοητικῆς ἐνεργείας, ἅτε οὐδεμιᾶς ἄλλης ὁδοῦ ὑφισταμένης διὰ τὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ ἐν τῇ συνειδήσει, εὐθύς ἀμέσως ἀποκλείεται, ὡς γνωστικὴ ἀντίληψις, ἡ παλαιὰ ἐκείνη, τοῦ νὰ δύναται δηλαδή, οἷονδήποτε πνευματικὸν περιεχόμενον, νὰ ἔχη αὐτὸ καθ' αὐτὸ πραγματικὴν αὐθύπαρκτον ὑπόστασιν. Τοῦτο δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ συμβαίη, διὰ νὰ δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι διὰ μέσου τῶν παραστάσεων δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὸ ἀντικείμενον πῶς ἔχει αὐτὸ καθ' αὐτό.

Τὰ ψυχικὰ καθόλου φαινόμενα ἀποτελοῦσιν ἰδίαν συνομοταξίαν φαινομένων ἐνεργείας, ἕκαστον δὲ εἶδος τῶν φαινομένων ἐνεργείας ἔχει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν καὶ τοὺς ἰδίους νόμους, οἵτινες διέπουν τὴν ἐκ μεταμορφώσεως ἄλλου εἴδους φαινομένων παραγωγήν του. Μία ὅθεν τοιαύτη ἀξίωσις, συντελεῖται διὰ τῆς φαντασίας, αὐθαίρετως ἀπομονούσης τὰ νοητικὰ φαινόμενα ἀπὸ τῆς ἰδίας των καὶ μοναδικῆς των πηγῆς καὶ τοποθετούσης ταῦτα εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, εἰς ὃν οὐδεμίαν ἔχουσι θέσιν καὶ ὃν οὕτω πλήρως ἐν τῇ γνῶ-

σει παραμορφώνουσιν. Ἡ ἀξίωσις αὕτη εἶναι ἢ σὺτὴ μὲ τὴν ἀλλόκοτον ἐκείνην, ἣτις ζητεῖ νὰ ἔχωμεν αὐτὰ ταῦτα ἀπ' εὐθείας τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα, ὡς περιεχόμενον τῆς νοήσεως ἡμῶν.

Τὸ παράλογον τῶν ἀξιώσεων αὐτῶν καταφαίνεται, ἐὰν μεταφερθῶμεν εἰς τὸ ἔδαφος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ζητῶμεν τὰ θερμοκὰ π. χ. φαινόμενα, νὰ μὴ προέρχονται ἐκ τῶν μηχανικῶν ραινομένων, ἢ καὶ ἄλλων, καθ' ὃν τρόπον ἡ φυσικὴ διδάσκει, ἀλλὰ νὰ προέρχονται ἐκ τῶν φαινομένων τῶν ἄλλων συνομοταξιῶν κατὰ τάξιν, ἢν ἡμεῖς αὐθαρέτως κανονίζομεν.

Καίτοι νομίζω, ὅτι τὰ λεχθέντα ἀρκοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἄρῃσι μίαν τοιαύτην ἀξίωσιν, θὰ ἀναφέρωμέν τινα παραδείγματα, ὅπως ὑποδειχθῶσιν καὶ αἱ ἀντιφάσεις, εἰς ἃς ἄγει αὕτη. Ἡ ἀξίωσις π. χ. τοῦ νὰ ἔξη ὁ Χρόνος ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν ἀντίκειται πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων· καθόσον ἡ συνείδησις τούτου ἀπαρτίζεται ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ παρόντος, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος νὰ ἀναφανῆ. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ ἀξιωθῆ νὰ ὑφίσταται πρᾶγματι, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, ἀφοῦ ἀκριβῶς διὰ τῶν ὄρων τούτων ὑποδηλοῦται τὸ μὴ ὑφιστάμενον ἤδη; Διὰ τοῦ ὄρου τοῦ πραγματικοῦ ἐννοῦμεν, ἓνα διαρκὲς παρὸν καὶ ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς εἴμεθα πραγματικαὶ ὑπάρξεις, ἔχομεν ἓνα διαρκὲς παρὸν, μίαν διαρκῆ παροῦσαν κατάστασιν συνειδήσεως· ἀλλὰ τὴν παροῦσαν αὐτὴν κατάστασιν συνειδήσεως, δύνανται διὰ τῆς ἀναπαραγωγῆς νὰ ἀπαρτίξωσι καὶ παραστάσεις ἀφορῶσαι μήπω πλέον ὑφιστάμενα ὄντα καὶ γεγονότα καὶ οὕτω ἐν τῷ παρόντι νὰ λαμβάνομεν συνείδησιν τοῦ παρελθόντος· καθὼς καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ παρόντι λαμβανομένης συνειδήσεως τῆς μεταβολῆς τῶν παραστάσεων, λαμβάνομεν συνείδησιν ἐν τῷ παρόντι, ὅτι ἄλλαι παραστάσεις θὰ καταστῶσι παρὸν. Ὅθεν ὁ Χρόνος μόνον ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς νοήσεως δύναται νὰ λαμβάνῃ ὑπόστασιν καὶ οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ.

Τὸ παράλογον τῆς ἀξιώσεως αὐτῆς καταφαίνεται καὶ εἰς τὴν ἀρνητικὴν τοῦ πνεύματος ἐνέργειαν. Ὅταν π. χ. λέγωμεν, ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν δὲν ὑφίστανται πλέον, ἔχομεν μίαν ἐννοιαν τῆς ἀνυπαρξίας. Ἡ ἐννοια αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ, ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὸ πραγματικόν, κατὰ τὴν ἐννοιαν δηλαδή, ὅτι οἱ πρόγονοι ἡμῶν

ἐξηφανίσθησαν μεταβάντες εἰς τὴν πραγματικὴν αὐτὴν κατάστασιν τῆς ἀνυπαρξίας, ἐν ἣ ἀπωλέσθησαν αὐτοῦσι, οὕτως εἶπειν· καθόσον τὸ λέγειν, ὅτι ὑφίσταται πράγματι κατάστασις ἀνυπαρξίας μόνον ὡς παράφρων συνδυασμὸς λέξεων δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ.

Ἡ ἔννοια τῆς ἀνυπαρξίας, δὲν σημαίνει ἄλλο τι, εἰμὴ ὅτι ἐν φαινόμενον, μία λειτουργία, ἔπαυσε ἐνεργοῦσα, ἅμα ὡς ὠρισμένοι ὄροι ἀπαραίτητοι δι' αὐτὴν ἠλλοιώθησαν. Ἐν τῇ ἐπιστήμῃ συνεπῶς ἐφ' ὅσον ἡ ὕλη γίνεται ἀποδεκτή, ὡς ἀποτελουμένη ἀπὸ μόρια ἀπλῆς μάζης, πᾶσα συζήτησις περὶ τοῦ ἀφθάρτου αὐτῆς περιττεύει· καθόσον ἄλλως, περιπίπτομεν εἰς τὸν παραλογισμὸν αὐτόν, τοῦ νὰ θεωρῶμεν ὡς ὄντως ὑφισταμένην τὴν κατάστασιν τῆς ἀνυπαρξίας, εἰς ἣν θὰ μεταβαίνουσιν ἀπολύμενα τὰ ἀπλᾶ ταῦτα μόρια. Ἐὰν δὲ φορᾶται πειραματικῶς, ὡς οὐχὶ ὀρθὴ ἡ ἀφθαρσία τῆς λεγομένης ὕλης, τότε ὡς ἄμεσον συμπέρασμα τῶν λεχθέντων ἔρχεται ἡ κατάλυσις τῆς γνώμης, ὅτι τὸ πραγματικὸν εἶναι ὕλη καὶ ἡ θεωρία τοῦ κόσμου δεόν νὰ λάβῃ διάφορον ἔκδοσιν.

Ὡς πρὸς τὸν Χῶρον, ὅταν οὗτος θεωρηθῇ, ὡς συνέβαινε εἰς τὴν ἀρχέγονον γνῶσιν, ἔχον καὶ ὑπόστασιν πραγματικὴν, τότε περιερχόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τοῦ ἀποδώσωμεν καὶ συντετελεσμένην θπειρότητα, ἀφοῦ οἷονδήποτε τέρμα τότε, εἶναι ὕλως ἀυθαίρετον καὶ ἐπιβάλλεται πάντοτε τὸ νὰ ὑπερπηδᾶται τοῦτο. Ἀλλὰ ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ συντετελεσμένου ἀπείρου, εἰς ἣν οὕτω περιερχόμεθα, εἶναι ὄλως ἀντιφατικὴ. Κατ' οὐδένα τρόπον ἡ ἔννοια αὕτη τοῦ συντετελεσμένου ἀπείρου, δεόν νὰ νοῆται, ὡς αἰτία τῆς μόνης κατανοητῆς ἐκδόσεως τῆς ἐννοίας τοῦ ἀπείρου, δηλαδή τῆς μήποτε περατουμένης ἐνεργείας, ἀλλὰ πάντοτε ἐξακολουθούσης· καθόσον τὸ ἀτελεύτητον τοῦτο ἀπορρέει μόνον ἐκ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἐπαναλήψεως μιᾶς κινήσεως ἄνευ τέλους, ὅπως π.χ. εἰς τὴν δημιουργίαν τῆς σειρᾶς τῆς ἀτελευτήτου τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν, διὰ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς προσθέσεως τῆς μονάδος· οὐδέποτε ὅμως τὸ ἀτελεύτητον τοῦτο τῆς σειρᾶς τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν συμβαίνει, διότι εἶναι ἀπόρροια συντετελεσμένου ἀπείρου.

Αὕτη ἄλλως τε, ἡ ἔννοια τῆς συνεχοῦς αὐξήσεως τῆς σειρᾶς τῶν ἀκεραίων ἀριθμῶν, ἀποκλείει, ὡς ἀτελεύτητος, πᾶσαν ἀπόπειραν τεί-

νουςαν εἰς τὸ νὰ καθέξη, τὴν ὁλότητα ταύτης· καὶ εἰς τὴν παράβα-
σιν τῆς ὑποδείξεως αὐτῆς, ὀφείλομεν τὴν μόρφωσιν τῆς ψευδοῦς αὐ-
τῆς ἐννοίας τοῦ συντετελεσμένου ἀπείρου.

Ἡ ἐννοια τοῦ συντετελεσμένου ἀπείρου εἶναι ἀντιφατική, ἐφ' ὅσον ἡ ἐννοια τοῦ πραγματικοῦ, ἣν ἐνέχει ἡ ἔκφρασις τοῦ συντετε-
λεσμένου, ἀντιτίθεται καὶ αἴρεται ὑπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ μηδέποτε τερ-
ματιζομένου, οὐχὶ λόγῳ τοῦ ὅτι αὐξάνουν τὰ ὅριά του διαρκῶς, ἀλλὰ
διότι δὲν ὑφίστανται τοιαῦτα· ἡ ἔρσις παντὸς πέρατος αἴρει καὶ τὴν
ἐννοιαν τῆς ὑπάρξεως. Ἐν τῇ ψευδῇ ταύτῃ ἐννοίᾳ ἀποδίδομεν ὁλό-
τητα εἰς ἐκεῖνο, ὅπερ ἀκριβῶς στερεῖται ταύτης, ἡ ἐννοια τοῦ ἀπεί-
ρου ἀποκλείει τὴν ὁλότητα, ἣν ἐπιβάλλει ἡ ἐννοια τοῦ συντετελεσμέ-
νου. Ὅθεν ἡ ψευδὴς αὕτη ἐννοια εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν ἔκφρασιν
τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀδυνάτου· ὅπως κατόπιν τῆς συγχρόνου σημασίας
τοῦ Χώρου καὶ Χρόνου, καθ' ἣν οὗτοι θεωροῦνται, ὡς τρόποι δια-
τάξεως τῆς ὕλης τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν, αἱ παλαιαὶ ἐκεῖναι ἔκφρα-
σεις τοῦ κενοῦ Χώρου καὶ τοῦ κενοῦ Χρόνου ἰσοδυναμοῦσι πρὸς τὴν
ἔκφρασιν τῆς διατάξεως τοῦ τίποτε.

Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὴν πεπλανημένην αὐτὴν πίστιν ἐπὶ τὴν ἀντι-
κειμενικότητα τοῦ Χώρου, ἡ ἐκ κατασκευῆς ἀδυναμία τῆς λειτουρ-
γίας τῆς νοήσεως, τοῦ νὰ φαντασθῇ ἐν τέρμα εἰς τὸ προῖόν αὐτῆς
τοῦ Χρωματισμένου Χώρου, ἐκλαμβάνεται, ὡς ιδιότης, αὐτῆς τῆς
φύσεως, τοῦ ὡς πραγματικοῦ θεωρουμένου Χώρου καὶ οὕτω, διὰ τῆς
βοηθείας τῆς γλώσσης, φέρεται εἰς φῶς, ἡ ὑπ' οὐδενός ποτε κατα-
νοηθεῖσα, καίτοι διαρκῶς ἀναφερομένη, ἀντιφατικὴ ἐννοια τοῦ συντε-
τελεσμένου ἀπείρου. Οὕτω λοιπόν, ἡ χρῆσις τῆς ἔκφράσεως τοῦ ἀπεί-
ρου δέον νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν μόνην λογικὴν αὐτῆς ἔκδοσιν, ἣτοι
εἰς τὰς ἀτερματίστους ἐκείνας ἐνεργείας, αἵτινες ὁμως ἀνὰ πᾶσαν
στιγμὴν ἔχουσι τὴν συγκεκριμένην αὐτῶν ἔκδοσιν· ὅπως π.χ. δυνά-
μει τῆς ἀρχῆς τῶν μεταμορφώσεων τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς ἀφθαρ-
σίας αὐτῶν δύναται νὰ νοηθῇ, ὡς μηδέποτε τερματιζομένη ἢ κίνησις
ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, χωρὶς νὰ προσφύγωμεν εἰς τὴν ἀλλόκοτον αὐτὴν
ἔκφρασιν, τοῦ συντετελεσμένου ἀπεράντου.

Ἀφοῦ λοιπὸν βεβαιοῦται, ὅτι οὐδὲν νοητικὸν περιεχόμενον, δύ-
ναται νὰ ἔχη αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν, ἐκ τοῦ ὅτι τὰ

νοητικά μας φαινόμενα αποτελοῦσιν, ὅλως ἰδίαν σφαιῖραν φαινομένων ἐνεργείας, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δικαιουῖται τις νὰ τὰ ζητῇ, εἰμὴ μόνον ἐκεῖ ὅπου αὐτὴ ἢ φύσις τῶν πραγμάτων τὰ ἔταξε, ἐγείρεται ἐξ ὀλοκλήρου τὸ πρόβλημα τὸ ἀφορῶν αὐτὴν τὴν γνωστικὴν ἡμῶν ἰκανότητα. Ἡ γνῶσις, καθὼς ὠρίσθη ἐν ἀρχῇ, τοῦτέστιν ὡς ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς νοήσεως ἐκείνου, περὶ τῆς ἀντικειμενικότητος τοῦ ὁποίου ὑπάρχει πεποίθησις, εἶναι πάντῃ ἀδύνατος, κατόπιν τῆς κατανοήσεως τῆς ἀρχῆς, καθ' ἣν οὐδὲν περιεχόμενον τῆς νοήσεως δύναται νὰ ἔχη αὐθύπαρκτον ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν.

Ὁ Κάντιος κατενόησε τὸ γεγονός τοῦτο, ὅταν ἀπεφάνθη ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος θὰ μείνῃ ἐς αἰεὶ ὑφ' ἡμῶν ἀγνοούμενος. Ἀλλὰ ἡ γνώμη αὕτη, δὲν φαίνεται μέχρι τοῦδε πλήρως νὰ κατενοήθη· ἐμπόδια δὲ διὰ τὴν κατανόησιν ταύτην εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, αἵτινες εἰς τὰς ἐφηρμοσμένας αὐτῶν ἀπόψεις ἔχουσιν ἐπιτελέσει ἀληθῆ τὸ ἐξωτερικοῦ κόσμου ὑποταγὴν· καὶ ἀφ' ἑτέρου, αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, καθ' ὃ ὁ Κάντιος περιελθὼν εἰς τὸ σφάλμα τοῦ νὰ ἀποχωρήσῃ τὴν παράστασιν καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς, οὕτως ὥστε νὰ τὰς μεταβάλλῃ εἰς ἀνεξαρτήτους καὶ ἐν τοπικῇ ἐννοίᾳ ὄντοτητας, ἐστερήθη ὅλων τῶν μέσων διὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν γνώμην αὐτὴν καὶ νὰ καθορίσῃ ἐρμηνεύων τὴν σημασίαν τῆς γνώσεως ἡμῶν ὑπὸ τοὺς νέους αὐτῆς ὅρους, οὕτως ὥστε νὰ κατανοῆται καὶ ἡ πρόοδος αὕτη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, χωρὶς νὰ διαψεύδεται καὶ ἡ γενικὴ ἀρχή, ὅτι ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος, ὡς ἔχει αὐτὸς καθ' αὐτόν, θὰ μείνῃ ἐς αἰεὶ ὑφ' ἡμῶν ἀγνοούμενος.

Τὸ γεγονός τῆς συνυπάρξεως παραστάσεως καὶ ἀντικειμένου, ἐπιβάλλει, ὅπως ἡ κίνησις, ἣς λαμβάνομεν συνείδησιν ἐκ τῶν παραστάσεων ἡμῶν, ἀποδοθῆ καὶ εἰς τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον· τοῦτο τὸ καθιστᾷ ἀναπόφευκτον, αὐτὸ τὸ γεγονός τῆς συνυπάρξεως ταύτης, ἐφ' ὅσον δίδεται ἡμῖν ἡ κίνησις ἐκ μέρους τῶν παραστάσεων. Ἴδου λοιπὸν μία γνωστικὴ ἀποψις, ἐφ' ἣς θὰ στηριχθῇ ὅλον τὸ γνωστικὸν μας οἰκοδόμημα.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραβιασθῇ ἡ γενικὴ ἀρχή, καθ' ἣν οὐδὲν νοητικὸν περιεχόμενον δύναται νὰ ἔχη αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἀντικειμενικὴν ὑπόστασιν, ἐφ' ὅσον